

Петро ТРОНЬКО,

голова Національної спілки
краєзнавців України,
завідуючий відділом регіональних
проблем історії України
Інституту історії України НАН України,
академік НАН України, Герой України

– Доля моя склалася таким чином, що, якщо говорити про війну, то я з її перших хвилин став до лав захисників Вітчизни. Я працював до війни першим секретарем обкому комсомолу Івано-Франківської (тоді – Станіславської) області, звідти й пішов на фронт. Брав участь в обороні Києва, Харкова, Ростова і Ста-

лінграда. А тоді вже був період переломний. Захищав Сталінград, брав участь у звільненні Ростова, Донецька і в Київ входив.

Це було 6 листопада 1943 року. Київ звільнили о шостій ранку, а о десятій я був на Хрещатику. У Київ довелось мені в'їжджати з оперативною групою члена Військової ради І Українського фронту, першого секретаря ЦК КПУ М. Хрущова і маршала Радянського Союзу Г. Жукова. Там вже були відомі діячі української культури: Микола Бажан, Юрій Яновський, Олександр Довженко. Я бачив, яким був Київ у перші години після звільнення – понівечений, розбитий; люди змарнілі, пригнічені, зі сльозами радості й горя на очах зустрічали Хрущова і Жукова.

Я бачив, як плакав Хрущов, як плакали люди. Хрещатик лежав у руїнах, проїхати ним було неможливо. Ми с'як-так пробралися до Київського університету, до пам'ятника Тарасу Шевченку. Хрущов і Жуков вклонились поету. Ми бачили, як горить університет, котрий не було кому загасити. Біля пам'ятника Шевченку на короткій зустрічі з киянами Хрущов промовляв: “За все ответят, за все злодеяния! Мы дойдем до Берлина и поставим их на колени”!

Надалі поїхали до пам'ятника Богдану Хмельницькому, він був зруйнований. Хрущов, Жуков і українські письменники поїхали в штаб, а ми з Василем Костенком, першим секретарем ЦК комсомолу України, залишились в Києві. Треба було збирати молодь, організувати її на відбудову столиці. У цей же день я відвідав Бабин Яр, щоб подивитись, що там відбувається. Перед очима постала страшна картина – сморід

від спалених людських тіл, нашвидку прикиданих землею, огортав всю округу навколо яру...

Я побував у Києво-Печерській лаврі, бачив зруйнований Успенський собор. Тоді навіть гадки не мав, що через десятки літ мені доведеться займатись його відбудовою, працюючи з Фондом Олеса Гончара.

У перший день визволення Києва нашої оперативній групі довелося переночувати на його околиці. Але буквально з наступного дня почалась робота з відновлення Києва, його відбудови.

Київські обком і міськком комсомолу, які я очолював з 6 листопада 1943 року, задіяли до відбудови столиці близько 10 тисяч дівчат. Це була молодь Києва і області. Недоїдаючи, недосипаючи, отримуючи щодня похоронки, ці прості молоді героїні відбудовували наш Київ. Адже ще йшла війна, всі чоловіки були на фронті. Лише через рік радянська армія звільнила Україну, а ще через сім місяців – всю Європу. Увесь цей час на трудовому фронті, на відбудові країни працювали жінки. І цій праці немає ціни. Була б моя воля – поставив би жінкам за такий подвиг золотий пам'ятник!

З того часу я працював у Києві на різних посадах, а останні більше 30-ти років займаюсь наукою. Але архіви, архівна справа посіли у моєму житті особливе місце. У житті кожної держави і України також – архіви відіграють величезну роль. Згадую керівника Держкомархівів України початку 70-их років минулого століття Бількевича. Разом з ним ми будували нові приміщення архівів, удосконалювали архівну справу. А згодом ініціювали багатотомне видання “Історії міст і сіл Української РСР”. Я був головним редактором Головної редакції цього видання. Вийшло 26 томів українською мовою і 14 російською. На решту не вистачило коштів. Всі ці унікальні томи основані виключно на архівних матеріалах. Написано історію 32-х тисяч населених пунктів України! І роль наших архівів у цій справі, безперечно, була однією з головних. Багато працівників архівів за активну участь у цій роботі було відзначено різними урядовими нагородами. Вони зробили оригінальну наукову роботу, якої до цього не було у світі. Видання “Історія міст і сіл Української РСР” засвідчило, що ми велика держава, що маємо славу історію і що народ наш український цією роботою зробив великий внесок у культуру світових цивілізацій.

Понад три десятиліття мені довелося займатись наукою. Історична наука стала частиною мого життя. Але особливо багато довелося писати досліджень про Велику Вітчизняну війну. Їй присвячена моя кандидатська і докторська роботи, підготовлено кілька документальних книг з воєнної проблематики. Саме на основі архівних документів я видав 7 книжок: “Хто вбив твоїх батьків?”, “Згадаймо всіх поіменно” та ін.

Взагалі, архіви – основне джерело історичної інформації, а архівним документам періоду війни немає ціни. Я, до речі, свої документи періоду війни також здав до архіву Музею Великої Вітчизняної війни.

Якщо хтось хоче написати справді наукову роботу або нариси про війну, то це треба робити лише на основі архівних матеріалів, бо у них – правда. У архівах зберігаються не лише офіційні документи установ і організацій, там дуже багато особистих документів відомих людей і визначних державних діячів, навіть їх листування. І все це вже – історія. Іноді особисті листи, особисті враження автора від подій того чи іншого часу, учасниками яких були автори цих листів, ілюструють історичну подію краще за будь-який офіційний документ. Це також суттєве доповнення до матеріалів у вивченні історичної події.

У моїй роботі над останньою книгою про участь молоді України у Великій Вітчизняній війні (“Згадаймо всіх поіменно”), якщо треба було щось уточнити, додати суттєві документальні деталі, назвати прізвища і посади учасників тих подій, – все бралось з архіву. Архів – це найдетальніша і найвичерпніша біографія нашої власної історії, біографія правдива і об’єктивна.

Звичайно, важливими для опису тієї чи іншої події є також усні спогади учасників тих подій; про війну, наприклад, це спогади ветеранів. Але наше покоління, на жаль, вже відходить і забирає з собою біль втрат разом з найяскравішими особистими спогадами про війну, про відчуте, побачене, пережите.

Тому мовчазними свідками тих часів для наступних поколінь залишаються лише архіви. Вони зберігають унікальну інформацію, мають величезні масиви і є справді життєдайним джерелом історичної науки.

Я, наприклад, згадую досвід написання трьохтомника “Українська РСР у роки Великої Вітчизняної війни”. Він повністю підготовлений на матеріалах архівів. Інша річ, що у часи цього видання не ті акценти були розставлені, і тут уже не вина історика – наклалися особливості часу. Іншим у нашій країні за існуючої ідеології воно просто не вийшло б. Сьогодні для професійного історика-дослідника (та й для аматора-краєзнавця) має бути одне правило: писати з урахуванням історичної правди, якою б гіркою і неприємною вона не була чи для тих часів, в яких живе сам дослідник, чи для майбутніх.

Були ж у нашій історії не лише перемоги і успіхи, а й поразки і втрати. І ми їх всі бачимо. Тому головним у висвітленні подій, на моє переконання, мають бути лише неупередженість і правда. Трапляється, що і в наші часи деякі дослідники пишуть не з позицій правди, а за принципом “чого ізволіте”. А у війні було всяке: були поразки, були злочини, були герої. Був герой Іван Кожедуб. І він був не один. Була, наприклад, “Молода гвардія”, яка також наближала Перемогу. І було багато героїв. Імена ще багатьох із них нам не відомі й до сьогодні, адже скільки зниклих безвісті, скільки поодиноких могил безіменних героїв часів війни вкривають нашу землю.

Тому я як історик вважаю своїм обов'язком відтворювати справедливую історію, особливо – історію Великої Вітчизняної війни.

Я мрію написати “Енциклопедію участі України у Великій Вітчизняній війні”. Як учасник Сталінградської битви підтримую зв'язки з Волгоградом і нещодавно отримав звідти книгу “Енциклопедія Сталінградської битви”. Дійсно, Сталінград – героїчне місто, і непомірною ціною його обороняли у роки війни. Це правда. Але правда й те, що і Україна зазнала величезних людських втрат – близько 4-х мільйонів загинуло у війні. На території України 28 тисяч братських могил, близько 5-ти тисяч пам'ятників, обелісків та пам'ятних знаків.

Росіяни, українці, євреї, білоруси і багато інших народів – усі воювали з гітлерівською Німеччиною і визволяли нашу землю від фашистського поневолення. Ми про це говорили і раніше, але так, тихенько. А треба на повний голос, бо ця перемога завойована з допомогою братніх народів, представники яких віддали своє життя за Україну. Адже тоді була для нас одна Батьківщина – СРСР. Не було б Перемоги, не було б вільної суверенної України. Це я знаю як учасник війни. І достеменно знаю всі наші подвиги.

Але є ще один подвиг. Подвиг тих, хто захистив і зберіг нашу історію – подвиг архівістів України. Фактично їхньою працею – часом і за рахунок власного життя чи здоров'я – збережено безцінні матеріали про наше близьке і далеке минуле, збережено достовірну довоєнну і дореволюційну біографію кількох десятків попередніх поколінь цілої країни. Архіви, як і люди, виїздили в евакуацію, потребували догляду, належних умов зберігання. Кожна одиниця зберігання – це крихітна частинка документальної історії. І не було б поруч з величезними державними архівними фондами в роки лихоліття працівників архівів – людей одержимих і самовідданих, порядних і чесних, – навряд чи змогли б ми сьогодні з такою упевненістю говорити про нашу довоєнну історію без посилань на достовірні архівні документи.

Щира вдячність, честь і слава за це працівникам українських архівів довоєнної, воєнної та повоєнної пори.

Користуючись нагодою, сердечно вітаю усіх архівістів рідної України зі світлим святом 65-річчя Великої Перемоги. Бажаю їм усім людського щастя, задоволення і радості від роботи, дбайливого ставлення до збереження документальної історії нашої України. Бажаю, щоб праця українського архівіста була гідно оцінена державою, як того заслуговує ця надзвичайно важлива робота.